

Ole Georg Moseng

Noen kildeproblemer ved svensk befolknings- historie i tidlig ny tid Erfaringer fra studier av en demografisk krise i Nordvest-Skåne*

Utgangspunktet for denne drøftingen er to kildekritiske problemstillinger: Hvordan er kvaliteten til visse typer av svensk kildemateriale for demografisk historie fra tidlig ny tid? I hvilken grad kan disse kildene brukes for beregninger av folketall?

Disse emnene skal belyses gjennom nærstudier av en del av det tilgjengelige kildematerialet for Allerum sogn i Nordvest-Skåne gjennom perioden 1690—1712.¹ Den nederste grensen 1690 er det første året med kirkebøker. Den andre avgrensningen er avslutningen av den siste store pestepidemien 1710—11 i Nordvest-Skåne. I Allerum inntraff pestepidemien 1710—11, med katastrofeartet krisemortalitet.² Det ene året var mortaliteten ca. 8 ganger det normale, det andre året over 14 ganger.³ Det er velkjent at kriser kan sette administrative registreringssystemer under stress, og gjennomføringen av folkebokføring og fiskale registre under en demografisk krise setter store krav til kvaliteten.

Mer spesielt formulert vil hovedproblemstillingen være å teste påliteligheten til det tradisjonelt vanligst utnyttete kildematerialet til befolkningshistorie i krisetider. Jeg vil med andre ord vurdere hvorvidt en katastrofeartet demografisk krise kan være en fruktbar faktor i analysen av kildematerialet.

Kvaliteten på kildematerialet

Vi kan i første omgang ta utgangspunkt i Paul Thestrups vurdering av kritisk kildekvalitet for mikrodemografiske problemstillinger. Han mener denne hovedsaklig varierer med omfanget av tre metodiske problemområder: Identifikasjonsproblemer, underregistrering, og muligheter for oppfølging over tid.⁴ Utsik-

---

*. Denne artikkelen er et resultat av arbeidet med en større demografisk og epidemiologisk studie av den store pestepidemien i Skåne 1710—11. For de aktuelle problemstillingene var det nødvendig å gå relativt grundig til verks på det kildekritiske området. Resultatene viste seg å kunne ha relevans for mer almenne betraktninger omkring bruken av svensk kildemateriale fra tidlig ny tid til beregninger av folketall. Artikkelen har tjent mye på kommentarer fra førstelektor Ole Jørgen Benedictow ved Universitet i Oslo. Se forøvrig: Moseng 1990.

tene til å oppnå verdifulle resultater avhenger av tilfredsstillende løsninger på disse problemene.

Kvalitetskriterier for kirkebøker

I første omgang skal identifikasjonsmulighetene vurderes. Thestrup anser i sin studie over Glostrup sogn på Sjælland at kirkebøker som dekker perioden 1676—1801 inneholder "a fair amount of detail, making identification an easy

Tabell 1. Notasjonstyper i svenske kirkebøker 1688—1748⁶⁰
Sammenlignet med Allerum 1690—1712

Ideelle notasjoner ⁶¹	Notasjoner i Allerum 1690—1712
<i>Dåpsbok</i>	
Fødselsdag	Til og med 1694
Dåpsdag	Ja ⁶²
Barnets navn	Ja
Barnets kjønn	Ja
Begge foreldres navn	Ja
Utenfor ekteskap:	
—bare morens navn	Oftest også farens navn og bosted
—merknad: Uekte	Ja
Foreldrenes (morens) bosted	Ja
Faddernes navn	Navn og bosted
Morens alder ved fødselen (senere)	Nei
<i>Vigselsbok</i>	
Vigselsdag	Ja
Lysningsdager (sjelden)	Nei
Navn og bosted	Ja
Morgengavens størrelse	Nei
	Dersom paret flytter, nytt bosted
<i>Begravelsesbok</i>	
Dødsdag	Til og med 1695
Begravelsesdag	Ja ⁶³
Navn	Ja. For gifte kvinner også mannens navn
Bosted	Ja
Alder (senere, omtrentlig)	Ja (relativt nøyaktig) ⁶⁴
Dødsårsak	Nei, bare unntaksvis
Navn på foreldre (sjelden)	Alltid for døde barn, ellers ikke
Livsløp og karakteristikk	De 6 første innførsler 1690 ⁶⁵
Gravsted	De 25 første innførsler 1690

Kilder: Lext 1957: 6ff, Lext 1984: 123—172, Allerums kirkebøker 1690—1712, Landsarkivet i Lund

matter in practically all cases".⁵ For tiden før 1720 henger hans identifikasjonsmuligheter i dåpsregisteret kun på tre typer notasjoner: *Barnets navn, farens navn og fødestedet*. Thestrup betegner sine kilder som av "astonishingly high quality".⁶

Tilsvarende kildekategorier fra Sverige har generelt høyere kvalitet enn det som Thestrup betegner som "astonishingly high quality". De inneholder mange fler og mer varierte typer av notasjoner, og gir vanligvis gode muligheter for identifikasjon.⁷ Siden Skåne så lenge var en del av Danmark, og i den aktuelle perioden ennå er en svensk provins, skulle man i utgangspunktet kunne tro at man i denne typen kildemateriale ville finne igjen den lavere kvaliteten i dansk tradisjon, framfor den langt høyere kvaliteten i materiale fra "det egentlige Sverige". Mitt inntrykk er at dette er en almen oppfatning blant svenske historikere.⁸

For Allerums del er dette åpenbart ikke tilfellet. *Tabell 1* viser hvordan kirkebøkene i Allerum for 1690—1712 også i forhold til kirkebokføringstradisjonen fra "det egentlige Sverige" står seg godt. Identifikasjonsmerkene er her et spørsmål om et tilstrekkelig antall av *notasjonstyper*. Allerums kirkebøker inneholder de fleste og viktigste notasjonstypene som man kan vente å finne i svensk kirkebokmateriale fra dette tidsrommet. Målt etter danske normer har vi følgelig i Allerum å gjøre med et eksepsjonelt godt materiale for persondata fra tidlig ny tid.

Den høye kvaliteten på kirkebøkene har gitt gode resultater når det gjelder identifikasjonskriteriet i en spesialtilpasset familierekonstitusjon jeg har gjennomført for Allerum. Av personopplysningene i Allerums kirkebøker for 1690—1712 var det bare 137 personer med ukjent eller usikker identitet, tilsvarende 6,5%.

Kvalitetskriterier for husforhørlist

Västerås stift regnes for å være det område av Sverige som har best bevart demografisk kildemateriale fra tidlig ny tid.⁹ I Åkermans studie av Möklinta sogn konkluderes det med:

Den betydelsesfullaste erfarenheten som gjorts under arbetet med denna Möklintastudie har varit att forskningarna alls gått att genomföra. Det har alltså visat sig möjligt att bestämma en 1600-talsbefolknings storlek och struktur vid olika tidpunkter, att räkna fram olika typer av åldersspecifika jämförelsestal, att tämligen heltäckande beskriva befolkningsrörelsen, att fånga den geografiska rörligheten utan allt för stora luckor, att rekonstituera familjer och att till och med tillämpa kohortanalys.¹⁰

Möklinta-studiens høye ambisjonsnivå forutsetter et meget godt kildegrunnlag,¹¹ og kan være fruktbart som sammenligningsgrunnlag for Allerums materiale, spesielt med det perspektivet for øye at det svenske kildematerialet gjennomgående skulle være av høyere kvalitet enn det skånske.

Det ser ut til at den viktigste komponenten i Möklintas eldste bevarte demografiske kildemateriale — husforhørlistene 1656—1667 — når det gjelder identifikasjonsmerker, oppsett og informasjoner i stor grad tilsvarede Allerums ene husforhørlistevolum fra 1698. På enkelte områder er Allerums liste bedre. Den grunnleggende forskjellen er at Allerum-lista i motsetning til Möklinta-lista bare inneholder ett volum, og altså ikke gir muligheter for å følge bevegelse hos den registrerte befolkningen over tid.¹² Det er heller ikke flere volum tilgjengelige for den aktuelle perioden. 1698-lista er den første. Den neste kommer ikke før 1740.¹³

Det går fram av forsiden at Allerums husforhørliste for 1698 er utarbeidet i anledning av biskopen i Lunds visitasjon det året.¹⁴ Årsaken til at det kun finnes ett volum av husforhørlistene i Allerum fra den aktuelle perioden kan ligge nettopp i denne visitasjonen, som skapte ett engangs-behov for informasjon om sognebarna og deres kristendoms-kunnskaper. Mens det i enkelte deler av "det egentlige Sverige" tidlig må ha eksistert et behov for årvisst regelmessig listeføring av informasjoner utover husforhørkunnskap, er det rimelig å anta at intensjonene bak listeføringen i provinsen Skåne var andre. Jordebokas oppstillingsform er ikke lagt til grunn.¹⁵ Framvisningen av sognebarnas kristendoms-kunnskaper er åpenbart hovedinformasjonen som formidles, og det virker rimelig at dette har vært den viktigste intensjonen. Dette påvirker ikke nødvendigvis de demografiske utnyttelsesmulighetene i negativ retning.

I hovedsak finnes ellers de samme opplysningene i Allerums og Möklintas lister. Notasjoner som gjelder befolkningsbevegelse — dødsfall og flyttinger — faller naturlig nok utenfor i Allerum-lista.

Begge lister er topografisk og familievis oppdelt.¹⁶ Topografisk oppstilling er anvendbar for oversikt over en stedbunden bondebefolkning, til en viss grad også for koresidente gårdsarbeidere. Men den delen av befolkningen som regelmessig beveget seg fra sted til sted for det daglige brød — håndverkere og løsarbeidere, og tiggere, fattige og andre i de aller laveste samfunnslag — kan falle utenfor. Et viktig spørsmål er om sjansen for å bli oppført varierer med graden av flytting.

Av spesiell interesse for spørsmålet om representativitet i den demografiske utnyttelsen er forekomsten av personer utenfor den sjøleieende bondebefolkningen. Möklinta-lista har alvorlige mangler når det gjelder forekomsten av drenger og piker.¹⁷ I Allerum-lista oppføres gårdsarbeidere regelmessig, med titler som "dräng", "piga", "gårdman", "gårdquinna". Likevel er det grunn til å tro at disse bare representerer et utvalg av alle gårdsarbeidere i Allerum. I Möklinta finnes få yrkestitler utenom bonde. I Allerum finnes mange yrkestitler, og presiserende beskrivelser som "Propfossänkian".

Personer uten forbindelse til et bosted kommer ikke fram i noen av listene. Derimot finnes det mange slike i Allerums begravellesbøker, omtalt som tiggere, fattige eller annet.¹⁸

Möklinta-lista inneholder opplysninger om barnas fødselsår. Allerums har derimot alder på *alle personer*, med unntak av to.

Konklusjonen må være at Allerums husforhørliste etter sammenligning med Möklintas framstår som en meget god kilde, også etter normene for personregistre i "det egentlige Sverige". Både kirkebøkene og husforhørlista skulle følgelig ha potensiale for høy utnyttelsesgrad, målt etter de strengeste krav i svensk demografisk forskningstradisjon.

Konklusjon: Meget gode identifikasjonsmuligheter

For analyser som ikke forutsetter presise beregninger av folketallet, framstår det demografisk utnyttbare kildematerialet fra Allerum 1690—1712 som meget godt i skandinavisk sammenheng — også i forhold til kilder fra "det egentlige Sverige". Identifikasjonsmulighetene i kildematerialet må kunne karakteriseres som meget gode, og det kan forutsettes at kildene med godt resultat vil kunne utnyttes for krevende teknikker, som familierekonstitusjon.

Aldersnotasjonene

Presisjonen på aldersopplysningene kan være en måte å vurdere kvaliteten på disse kildekategoriene. I Allerums kildemateriale er det ført *alder* og *alder ved død* gjennom størstedelen av perioden. Det er vanskelig å danne seg et bilde av nøyaktigheten til aldersnotasjonene. Det må forutsettes at folk har hatt problemer med å vite nøyaktig hvor gamle de var, eller at den som førte bøkene kan ha slurvet. Et enkelt og nyttig mål for nøyaktigheten til aldersnotasjoner er *Whipple's Index*.¹⁹ Det viser hvorvidt skriveren har tydd til avrundete tall i sin omgang med folks alder. Whipple-tall over 100 indikerer synkende nøyaktighet.

Aldersnotasjoner i kirkebøkene

Tabell 2 viser at antallet runde tall i kirkebøkene i de nitten årene før den demografiske krisen ikke avviker fra det som skulle tilsvare statistiske tilfeldigheter. Det peker i retning av et høyt presisjonsnivå. Det er heller ikke noen for-

Tabell 2. Whipple's Index for Allerum
Begravelsesbøker 1690—1711

Periode	M	F	Tot	N
1690—99	79	71	75	148
1700—09	52	74	63	175
1710	89	109	99	134
Jan—jul 1711	114	280	202	186
Sum	84	134	110	

Kilde: Allerums kirkebøker 1690—1711, Landsarkivet i Lund

skjell mellom kjønnene. Fra 1710 og under hele krisen stiger verdiene for Whipple's indeks merkbart, og spesielt for kvinner. Men aldersnotasjonene for 1710 under ett har heller ikke høye Whipple-tall. I første halvår av 1711 er indeksen så høy for kvinner at det kan forutsettes at kvaliteten på kildematerialet er synkende. Fra juli 1711, når krisedødeligheten begynner å avta, er alderen notert på under halvparten av de døde. Det betyr at aldersnotasjonene fra de seks siste månedene i 1711 ikke kan brukes for denne typen beregninger.

Et annet trekk ved disse begravelsesbøkene som bidrar til å senke påliteligheten under opptrappingen av krisen er at skriveren begynte å samle de begravde i grupper. Juni 1711 har den største dødeligheten. 2. juli noterte skriveren denne overskriften over et nytt avsnitt:

Begravne sedan d.2 July och till d 9 Dito

De begravde ble samlet i grupper innenfor en uke, og det ble laget et nytt avsnitt hver søndag. Dette peker mot at skriveren skriver etter forelegg, kanskje etter løse notater. Fra 3. november, når krisen er over, noteres de begravde hver for seg igjen.

Der det er mulig å kontrollere aldersnotasjonene med fødsels- eller dåpsdagen stemmer alderen dårligere enn før krisen — hvor det uten unntak er nøyaktighet på nærmeste uke.

Personene er også vanskeligere å identifisere, med langt færre identifikasjonsmerker. Ofte bare navn og bosted, eventuelt farens navn (for barn) eller mannens navn (for gifte kvinner).

Dette indikerer at kvaliteten på aldersnotasjonene synker i løpet av den største krisedødeligheten. Den kritiske situasjonen fører uten tvil med seg en rekke problemer, også på det administrative planet, som i dette tilfellet vises ved at kildegrunlaget blir dårligere.²⁰

Aldersnotasjoner i husforhørlistene

Hoveddelen av Allerums *husforhørliste* for 1698 redegjør for sognets husforhør-underviste voksne — i alt 523 personer med alder over 15. Av disse er 521 notert med alder. En test med Whipple's Index gir verdien 168.²¹ Det kan tyde på at alderen er notert noe mer summarisk i husforhørlista enn i kirkebøkene.

En sammenligning av alderssammensetningen på personene som figurerer i husforhørlista fra 1698 med en modellert alderssammensetning viser at det forekommer små uregelmessigheter.

I *tabell 3* er avvikene fra en modellbefolkning beregnet med kvotienter mellom prosentandelene av aldersgruppene. Kvotienter på 1,0 står for absolutt sammenfall.

Dette materialet gir ikke muligheter for vidtrekkende substansiell tolkning. De avvikene fra modellbefolkningen som vises er for spredte og for små til å kunne tillegges vekt, og til å utelukke at vi har å gjøre med tilfeldige statistiske avvik. I høyden kan det antydes tendenser til avvik for to kohorter: De aller

Tabell 3. Aldersfordeling i husforhørliste
Allerum 1698⁶⁶

Alder	Pers.	%	Modell	Avvik
< 10	179(y)	23,0	22,8	1,0
10—14	74	9,5	9,6	1,0
15—19	36	4,6	9,1	0,5
20—24	60	7,7	8,6	0,9
25—29	59	7,6	8,0	1,0
30—34	49	6,3	7,4	0,9
35—39	41	5,3	6,8	0,8
40—44	75	9,7	6,2	1,6
45—49	34	4,4	5,5	0,8
50—54	33	4,2	4,7	0,9
55—59	28	3,6	3,9	0,9
60—64	58	7,5	3,1	2,4
65—69	19	2,4	2,2	1,1
70—74	10	1,3	1,3	1,0
75—79	5	0,6	0,6	1,0
80+	17	2,2	0,3	8,4
Sum	777(x)	100	100	

Utgangspunkt: 598 personer med alder 10+ (z).

Kilde: Allerums husforhørliste 1698, Landsarkivet i Lund

eldste, og de som er mest aktuelle for verneplikt. Det er bare andelen av de aller eldste som avviker betydelig fra modellbefolkningen. Det kan ha sammenheng med at vanskelighetene med å oppgi riktig alder stiger med alderen, og at skriveren har overvurdert eldre folks alder.

En hypotese om systematisk underregistrering av visse aldersgrupper i husforhørlistene kan imidlertid underbygges av sammenfallende funn i andre deler av Sverige.

I Åkermans studie av Möklinta er det beregnet en alderssammensetning for 1660 som i hovedsak bygger på opplysninger fra husforhørlistene. Et blikk på de beregnede aldersfordelingene i 1660-befolkningen viser at problemer omkring representativitet og underregistrering ikke kan være tatt godt nok hånd om. Her forekommer de samme avvik fra en modellbefolkning som i Allerum: Et meget stort antall personer over 75 år, og kohorter av menn i vernepliktig alder som er besynderlig små.²²

To av de viktigste *intensjonene* bak den økende vekten på nøyaktig folkebokføring i Sverige fra slutten av 1600-tallet er utskrivning av mannskap til krigstjeneste og økt behov for skatteinntekter. Sammenhengen med Sveriges økende imperialistiske ambisjoner kan anes. For befolkningen ville det være naturlig å forsøke å unndra seg forpliktelsene så godt det lot seg gjøre, og trekk ved

svensk administrativ praksis gjør at det er naturlig å lete etter systematiske unndragelser etter bestemte linjer.

De eldste i Sverige har hatt en særlig grunn til å oppgi for høy alder. I kopp-skattsystemet opereres det med en øvre aldersgrense på 63.²³ Det ville derfor fortone seg fornuftig for en hardt presset bonde å legge noen år på alderen, og forsøk på unndragelse fra denne skatteleggingen kan tenkes å føre med seg en uventet stor gruppe gamlinger i svenske sogn på denne tiden. Johansen advarer eksplisitt mot dette i sin elementære grunnbok i demografi.²⁴

Også for andre aldersgrupper, som ligger nær opptil øvre eller nedre grense for ulike administrative foranstaltninger, gir anledning til mistanke om manipulering med aldersangivelser. Avviket i aldersgruppen 15–24 kunne tenkes å ha sammenheng med ønske om unndragelse fra registrering til verneplikt eller krigstjeneste. Det kan neppe være tilfelle i Allerum, siden andelen av menn i denne kohorten er større enn andelen kvinner. For Möklinta er sammenhengen tydelig.²⁵

Begge disse eksemplene kan danne grunnlag for arbeidshypoteser omkring systematisk unndragelse av forpliktelser ved manipulering av alder — henholdsvis skattepliktig og vernepliktig.

Disse testene på nøyaktigheten til aldersopplysningene i husforhørlista tyder på at føringen har vært mindre nøyaktig enn i kirkebøkene. Utfallet gir likevel grunn til å regne denne husforhørlista for en kilde av høy kvalitet.

Konklusjon: Rimelig presise aldersopplysninger

Registreringene av alder og alder ved død ser ut til å ha vært ført med stor grad av nøyaktighet i både kirkebøkene og i husforhørlista i Allerum 1690–1712. Tester med Whipple's Index viser at presisjonsnivået er høyt, noe som indikerer en generelt høy kvalitet. Den indre sammenhengen i kirkebøkene viser det samme. Der det er mulig å kontrollere oppgitt alder med dåpsdag og begravelsesdag finnes det bare i en håndfull tilfelle avvik på mer enn en uke. At presisjonsnivået på aldersnotasjonene synker i løpet av epidemien i 1711 kan ikke sies å føre til at kvaliteten operasjonelt blir vesentlig dårligere.

Mulighetene for pålitelige befolkningsanslag

Identifikasjonsmulighetene i dette kildematerialet fra Skåne må altså sies å være varierte og av meget høy kvalitet, også i skandinavisk sammenheng. Hver for seg framstår kirkebøkene og husforhørlista fra Allerum som solide kilder. Vi går nå over til å drøfte underregistreringsproblematikken. Det sentrale spørsmålet er om det er mulig å bygge pålitelige befolkningsanslag på disse kildene.

I svensk demografisk litteratur har den kirkelige og fiskale folkebokføringen vært brukt som kilder til anslag over befolkningsstørrelse og sammensetning i

tida før innføringen av den offisielle svenske befolkningsstatistikken *Statistiska Tabellverket* i 1749.²⁶

Før perioden før brukbare statlige retningslinjer om folkebokføring ble utarbeidet, ca. 1620—1700, er det i hovedsak *manntallslistene* som har vært kildegrunnlaget. Pionerarbeid i forsøk på å estimere befolkningens størrelse i tiden før 1749 i ulike svenske landskap på grunnlag av manntallslistene har vært gjort av blant andre Heckscher, Hannerberg, Friberg og Kellgren.²⁷ Alle redegjør for usikkerhet når det gjelder å utnytte dette kildematerialet til befolkningsstatistikk. Men Hannerberg og Friberg unnlater likevel ikke å gjøre estimater over befolkningsutvikling på grunnlag av manntallslistene.

Det er grunn til å merke seg at Heckscher allerede i 1923 kommer med grunnleggende kritikk av slike beregninger.²⁸ Seinere konkluderer han med at manntallslistene kan brukes til vurdering av levekår, men ikke til beregninger av folkemengde. En av de viktigste begrunnelsene ligger i de store svingningene i antallet manntallsskrivne, som kommer opp i over 55 promille årlig — en økning som skulle tilsvare en fordobling av folkemengden på under 13 år.²⁹

I en undersøkelse omkring Gotlands folketall underbygger Kellgren Heckschers konklusjoner:

Det sagda må vara nog för att klagöra onyttigheten och i viss mån även onödigheten av ett fortsatt laborerande med mantalssiffrorna som underlag för en någorlunda exakt befolkningsberäkning.³⁰

I en nyere studie av Möklinta sogn trekker Åkerman den samme konklusjonen:

De mycket allvarliga svagheter som Möklinta-studien avslöjar hos mantalslängderna kommer sannolikt att leda till att man måste giftmärka denna typ av material i varje fall om det skall användas till långtgående slutsatser beträffande sociala relationer mellan människorna.³¹

Sett på bakgrunn av dette synes det helt klart at folketallsberegninger med manntallslistene som hovedkilder er problematisk.

En farbar vei til tilfredsstillende befolkningsoverslag for tiden før Tabellverket er å regne seg bakover med utgangspunkt i kirkebøkernes opplysninger over fødte og døde. Her mener både Kellgren og Heckscher at de er på kildemessig trygg grunn.³² Beregninger etter denne metoden brukes i moderne statistiske oppslagsverk for folketallet i Sverige for tiden 1720—1748.³³

De kirkelige *husforhørlistene* blir også regnet for å være en god innfallsport til svenske befolkningsdata for første halvdel av det 18. århundre. Friberg er lite forbeholden i sin bedømmelse av husforhørlistenes verdi, selv om han understreker betydningen av kontroll med andre kilder:

Skulle man göra ett generellt uttalande, så vore det, att *de fullständiga husförhörlängderna, alltså de, som redovisa hela befolkningen, både barn och vuxna, i allmänhet visa sig vara pålitliga instrument i befolkningsstatistiskt hänseende.*³⁴

En erfaren demograf som Roger Schofield nærer med sin bakgrunn i engelsk kildemateriale skepsis til disse listenes fullstendighet, men vurderer i en kort-

fattet studie av Bräkne Hoby likevel disse skånske husforhørlistene som i prinsippet likeverdige med folketellinger.³⁵

Om husforhørlistenes fullstendighet skriver Hannerberg:

Husförhörslängderna äro visserligen, som redan framhållits, de fullständigaste befolkningsförteckningarna för äldre tid, men de äro dock även de ofullständiga åtminstone så till vida, att de minderåriga äro utelämnade.³⁶

Hans eneste vesentlige reservasjon knytter seg til de utelatte mindreårige. For å få tak på hvilke årsklasser som faktisk er utelatt anbefaler Hannerberg å lete etter en husforhørliste som inneholder aldersopplysninger, og regner da med at oversikten er fullstendig.³⁷

Med den kvalitet som husforhørlistene som ble brukt i Möklinta-studien har, mener også Åkerman at mulighetene for rimelig gode befolkningsanslag er innenfor rekkevidde.³⁸

Husforhørlistene og kirkebøker blir framholdt som de beste enkeltkildene til lokale anslag over Sveriges folketall i det tidsrommet denne analysen dreier seg om. Men det sentrale spørsmålet er likefullt: Hvor presise kan man håpe at anslag over befolkningen kan bli med dette kildematerialet som grunnlag?

Jeg vil i det følgende belyse kvaliteten til tre hovedtyper kilder som grunnlag for folketallsberegninger, med utgangspunkt i materiale fra Allerum: *Husforhørliste* fra 1698, *manntallslistene* fra 1699 og 1700 og *kirkebøker* fra 1690—1712.

Manntallslistene fra 1699 og 1700 som grunnlag for folketall

Det har vært vanlig å utnytte skattelister av ulike typer for å gjøre anslag over folketall i førindustrielle samfunn, med vekslende hell. Hannerberg anbefaler for tiden før det 18. århundre et anslag av folketallets utvikling som bygger på antall manntallsskrevne kontrollert med antall fødte etter kirkebøkene.³⁹ Etter hans regnestykker har den manntallsskrevne befolkningen i perioden 1690—1710 utgjort gjennomsnittlig ca. 42% av totalbefolkningen i landskapet Närke i midt-Sverige. Friberg beskriver en tilsvarende prosent for noen sogn i Dalarna 1667—1701 på ca. 38%.⁴⁰

Allerums manntallsliste for 1699 inneholder 395 personer. Under forutsetning av at prosentene for Närke og Dalarna kan brukes for Skånske forhold blir anslaget ca. 980 personer. Neste års manntallsliste har 415 personer. Det skulle tilsvare en befolkning på ca. 1030, og en urealistisk folketallsøkning på over 4% på ett år.⁴¹

I Allerums manntallsliste kan det også telles opp antall takserte hushold, i alt 150. Friberg har regnet seg fram til et forhold mellom hushold og personer på 5,34 i Dalarna 1660—1701.⁴² Med en slik multiplikator skulle folketallsanslaget for Allerum bli ca. 800 personer.

Folketallsberegninger etter disse metodene gir altså for Allerum tall på mellom 800 og 1030 som anslått befolkning i 1699, og en antydning av tilsynelatende eksplosjonsartet befolkningsvekst. Det springende punktet er det som

Friberg og Hannerberg kaller for *manntallsskrivningsprosenten*, som må karakteriseres som svakt underbygget og meget usikker. Mine resultater tilsvarer og underbygger ikke uventet Heckschers, og peker mot at manntallslistene ikke er anvendbare for folketallsberegninger.

Husforhørliste fra 1698 som grunnlag for folketallsberegning

Det advares mot bruk av manntallslistene i beregning av folketall. Derimot anbefales ofte husforhørliste som en kilde som skulle "tjåna som underlag för fullgoda folkräkningar".⁴³ Husforhørliste regnes i svensk demografisk tradisjon etter Heckscher som meget pålitelige grunnlag for befolkningens størrelse i Sverige før 1749.

Allerums husforhørliste for 1698 er todelt. Hoveddelen redegjør for sognets husforhørundersøkte voksne — i alt 523 personer — ordnet geografisk og med alder over 15. I tillegg finnes en liste over "ungdommar"⁴⁴ som delvis overlapper voksenlista. Her finnes i alt 181 "ungdommar" fra åtte til 49 år, hvorav 82 personer som ikke allerede er registrert i hovedlista. Altså til sammen 605 personer som er 8 år eller eldre. Med tillegg av et rimelig anslag for de yngste barna (0–10) på 23%⁴⁵ skulle denne lista gjenspeile en befolkning i Allerum i 1698 på ca. 780 personer.⁴⁶

Folketallsoverslagetets pålitelighet

Befolkningstallet på 780 som er beregnet etter husforhørlisten i Allerum i 1698 virker uproblematisk ved første øyekast. En kontroll med kirkebøkens opplysninger om befolkningens årlige bevegelser gir ikke tilstrekkelig grunn til mistanke om at kildematerialet skulle ha alvorlige mangler. Gjennomsnittlig antall begravde i Allerum i perioden 1690–1709 er 18,8. Det tilsvarer en mortalitetsrate på 24,1 promille. Et lavt men mulig tall.⁴⁷ Tilsvarende viser en beregning av natalitetsraten 35,0 promille.⁴⁸

Folketallsoverslagetets pålitelighet på individnivå

Så langt må folketallsberegningen bygget på *husforhørlisten* sies å ha tilfredsstillende kravene, og kontroller med kirkebøkene på dette aggregerte nivået gir ikke vektige grunner til mistanke om utilstrekkelighet. Mer problematisk — og virkelig interessant — blir det når man går ned på individnivå.

Tabell 4 er en sammenstilling av husforhørlistens oppgaver over beboere i identifiserbare landsbyer og hus i Allerum med kirkebøkens oppgaver over begravelse av beboere fra de samme landsbyer og hus. I venstre kolonne er oppstilt antall personer som figurerer i husforhørlisten fra 1698, ordnet etter gårder og landsbyer. Her er som nevnt ingen under 8 år med, slik at de yngste mangler — omtrent en fjerdedel av befolkningen. Kolonnene to og tre viser personer som er døde under kriseårene i 1710 og 1711, i alle aldre. De tre kolon-

Tabell 4. Begravelser 1710—11 i forhold til beboere 1698
Allerum

	Beboere Begravde			Begr. i % av beboere		
	> 8 år 1698	1710	1711	1710	1711	Begge år
<i>(Rote 1)</i>						
Allerum Kyroby	11	3	5	27	45	73
Kläckarebohlet	14	2	1	14	7	21
Bröda	14	2	10	14	71	86
Nelläckra	11	4	2	36	18	55
Duebohlet	7	2		29		29
Hielms Hult	8		6		75	75
Dompeng	6	1	9	17	150	167
Ryy	19	2		11		11
Stackehuuset	4	2		50		50
Stratzborghuuset	9	4	5	44	56	100
Fohlebeckzhuuset	3	6	2	200	67	267
Morarp	4	2	8	50	200	250
Skoghuuset	7		8		114	114
Lilla Skoghuuset	3	2		67		67
Stora Tornhult	4					
Lilla Tornhult	4	1		25		25
Hårsehuuset	2	1		50		50
Måhsehuuset	3					
Sum	160	34	56	21	35	56
<i>2 Allerums rote</i>						
Allerum by	65	23	32	35	49	85
Kongzhult	26	16	13	62	50	112
Duestubbe	6	2		33		33
Bohlet	3	1		33		33
Birchehuuset	1					
Sum	112	42	45	38	40	78
<i>3 Gummarps rothe</i>						
Gummarpe By	42	7	13	17	31	48
Grynte Mölla	2	1		50		50
Hittarp	9	2	6	22	67	89
Laröd	17	11	8	65	47	112
Stooregård	27					
Lauretz Huus	11	2	7	18	64	82
Gunnestorpz Herregård		6				
Sum	114	23	34	20	30	50
<i>4 Döshulte rooten</i>						
Nyy Gårdh	9					
Döshulte huuset	5		1		20	20

	Beboere		Begravde		Begr. i % av beboere	
	> 8 år					
	1698	1710	1711	1710	1711	Begge år
Döshult	23	8	21	35	91	126
Hultet	4		2		50	50
Mickelborghuset	2					
Miöhultshuus	4	1		25		25
Miöhult	26	3	8	12	31	42
Tohrshult	4	1	2	25	50	75
Sluss	10	4	5	40	50	90
Lundgården	5					
Diuremåseby	53	6	2	11	4	15
Gnetaröd	5	2	8	40	160	200
Ingelhuset	2					
Östra Klappe	5	1	7	20	140	160
Domsteen	54	13	57	24	106	130
Sum	219	39	113	18	52	69
Totalsum	605	138	248	23	41	64

Kilder: Allerums husforhørsliste 1698 og kirkebøker 1710–11, Landsarkivet i Lund

nene til høyre viser beregnet prosentvis andel av de begravde i forhold til dem som etter husforhørlisten skulle bo på gårdene eller i landsbyene tolv år før. Som det går fram, er sifrene for disse prosentandelene foruroligende høye. Tall over 100 innebærer at det har vært begravet flere enn det som har bodd på stedet tolv år tidligere. Med bare få tall litt over hundre, kunne det tenkes at vi hadde å gjøre med statistiske tilfeldigheter eller forklarbare fenomener, som for eksempel flyttinger. Her er derimot tallene så store, og så mange er så langt over hundre, at det er meget god grunn til å vurdere kildenes nøyaktighet og egnethet på nytt.

Denne tabellen viser klart at husforhørlistens beboerantall står i skarp motsetning til kirkebøkernes noteringer om begravelser bare 12 år etter. Det er eksempelvis ekstremt store forskjeller som gjør seg gjeldende i landsbyene Dompeng (167% flere døde enn beboere), Morarp (250%), Gnetaröd (200%) og Östra Klappe (160%) og i gatehuset "Fohlebeckzhuset" (267%).

Ved første blick på tabell 4 kan det se ut som om det stort sett er mindre landsbyer eller gatehus som står med svært høye verdier i kolonnene "begravelser som % av beboere". Dersom det er slik, kan følgende alvorlige innvending mot min tolkning av tallene reises: De store prosentavvikene representerer relativt få personer på de mindre gårdene, og avvikene kan forklares ut fra et høyt migrasjonsnivå forårsaket av de turbulensene som krigen og den store krisedeligheten medførte.

En statistisk beregning av samvariasjonen mellom relativ dødelighet i hver enkelt landsby/hus og størrelsen på landsbyen/huset viser at dette neppe kan være tilfelle. En test med et statistisk samvariasjonsmål gir inntrykk av at det ikke er noen signifikant samvariasjon mellom størrelsen på boenhetene og den relative dødeligheten i tabell 4.⁴⁹ Prosentsatsene på vesentlig over 100 i kolonne 6 kan ikke forklares ut fra eksempelvis flyttinger under epidemien. I så fall skulle man vente at prosentsatsene ikke vesentlig oversteg 100.

For meg synes det åpenbart at en dramatisk krisedødelighet i dette tilfellet er et bidrag til å se dette misforholdet klart.

Den konklusjonen som det er naturlig å trekke ut fra oppstillingen i tabell 4 er at husforhørlista for Allerum lider under omfattende underregistreringer. Det reiser spørsmålet om de mer alment kan brukes til pålitelige anslag over befolkningens størrelse eller bevegelse. Samtidig skapes det usikkerhet omkring tidligere overslag over de svenske populasjonene fra tidlig ny tid, også fra "det egentlige Sverige", og det grunnlag de bygger på. Fribergs konklusjon om at husforhørlistene "i allmänhet visa sig vara pålitliga instrument i befolkningsstatistiskt hänseende" framstår som problematisk. Det kan synes bekymringsfullt at svenske demografer regelmessig har latt være å stille seg skeptiske til, eller teste, husforhørlistenes fullstendighet.

Prøving på individnivå Eksempelet Gnetaröd

De problemene som er drøftet ovenfor kan belyses nærmere på individnivå. Som en metodisk tilnærming skal jeg skissere en mulig måte å gjøre et folketallsoverslag. Det er en tidkrevende metode, og står og faller med mulighetene for å følge personer over tid.

Det må presiseres at formålet med dette metodiske eksperimentet er en drøfting av kildematerialets beskaffenhet, og ikke en vurdering av befolkningsstrukturen i Allerum.

Den lille landsbyen *Gnetaröd* som ligger helt ut mot Øresund skal tjene som eksempel.

I *husforhørlisten* opptrer:

Per Jönson (45) med sin hustru Kirstin Nilsson (36) og
Jon Mårtensson (40) med sin hustru Hanna Månsdotter (36).
I tillegg en tjenestekvinne: Boel.

I "ungdomslista" finnes ingen tilhørende *Gnetaröd*. En antakelse om at husforhørlistens personopplysninger skulle gi grunnlag for gode anslag over befolkningens størrelse, gir tilsynelatende to hushold på *Gnetaröd*, med til sammen 5 mennesker. En forutsetning om at barn under 8 utgjør 23% av befolkningen kan gi en tilføyelse av 1,15 hypotetiske barn, noe som kan lede til en arbeidshypotese om at det bor 6 mennesker på *Gnetaröd* i 1698.

Men kirkebøkene gir, som vist i tabell 4, opplysninger om i alt 10 personer

som døde på Gnetaröd i løpet av kriseårene 1710 og 1711. Altså dobbelt så mange som husforhørlisten gir opplysninger om, og 167% av det teoretisk beregnede folketallet på Gnetaröd. Hvor kommer disse fra? Og hvorfor skulle det under en stor krisedødelighet plutselig være plass for dobbelt så mange mennesker i denne lille landsbyen?

Kirkebøkene informasjoner gir ytterligere perspektiver: I perioden 1698—1712 gis det opplysninger om i alt 25 personer som er født før 1698, med sikker tilknytning til Gnetaröd mellom 1690 og 1698. Det er også grunn til å regne med at kirkebøkene ikke har fått med seg alle. De som ikke har utført noen kirkelige handlinger i perioden er for eksempel ikke med i dette tallet. Heller ikke de som er notert uten navnet på bostedet. De 25 må regnes som et minimumstall for dem som har hatt tilknytning til denne landsbyen over kortere eller lengre tidsrom i denne perioden. Det er altså snakk om en mulig underregistrering på minst 400%.

Går vi nærmere inn på materialet er det mulig å konkret sannsynliggjøre at en del av disse personene har bodd på Gnetaröd over lengre tid.

Av de 25 personene i kirkebøkene er det enkelt å identifisere de to parene fra husforhørlisten og deres barn:

Jon Mortenson i Gnetaröd, og hustru Hanna Jönsdotter i Gnetaröd (dør i 1709, 44 år), med barn: Lars (født 1690), Bodell (født 1693, død 1711), Karna (født 1695), og Nils (født 1696, død 1711).

Pähr Jönsson i Gnetaröd (død 1710, 56 år), og hustru Kirstin Nilsdotter, med barn: Anders (født 1692) og Rasmus (født 1695).

Tjenestekvinnen Boel finnes ikke igjen.

Et interessant trekk ved sammenligningen mellom husforhørliste og kirkebøker er uoverensstemmelser for alderen til disse personene. Hanna Jönsdotter oppgis til å ha vært 44 år ved sin død i 1709. Det vil si at hun skulle være bare 33 i 1698, mens husforhørlisten oppgis 36. Pähr Jönsson oppgis til å være 45 i husforhørlisten, mens hans alder ved død i 1710 oppgis til 56, det vil si at han skulle være 44 i 1698. Differansen for Pähr er godtakbar (det kan dreie seg om når på året han er født), men for Hannas del er unøyaktigheten alvorligere. Den vil blant annet påvirke beregninger over hennes reproduktive potensiale, som jeg seinere skal behandle.

I tillegg til de to sikkert identifiserte parene finnes i kirkebøkene omtalt ytterligere 3 par, tilsammen 6 personer som *kan* ha vært i live i denne landsbyen i 1698. Det er:

Jöns i Gnetaröd, med hustru Anna (faddere i 1694 for Rasmus Nilson på Doms-teen),

Nils Torkels. i Gnetaröd, med hustru Marena Persdr. (gift 1709) og

Nils Jeps. Mörs i Gnetaröd (med hustru Hanna Hansdr. død 1692) og datteren Inger (født 1690).

I tillegg til disse fem parene omtales tre enkeltpersoner tilhørende Gnetaröd:

Peder i Gnetaröd (fadder i 1691), Nils Pers. i Gnetaröd (fadder i 1692) og Oluf Svens. i Gnetaröd (fadder i 1692).

Videre omtaler begravelsesboken seks personer fra Gnetaröd som er registrert første gang som døde:

Gårdmannen Jöns Gödmars. i Gnetaröd, født i "WästerKlappe i Wäsby sochn", (død 1704, 74 år) med hustru Olu N. i Gnetaröd (død 1704, 73 år).

"Den gambla och Breckeliga Tiggaren Jöns Pipare från Gnedared" (død 1711, 70 år).

Søsknene Sissa, Bodell og Nils, barn av "Jöns i Gnedared" (med ukjent alder, alle begravde samme dag i 1711).

For de tre barna til "Jöns" oppstår det identifikasjonsproblemer: Hvem er Jöns? Han kan være Jöns Pipare, Jöns Gödmars., Jöns i Gnetaröd eller en annen navneform for Jon Mårtenson. Eventuelt både Jöns og Jon, eller en femte person. Dette kan ikke avgjøres ut fra disse kildene, men de tre søsknene — som ikke nødvendigvis er barn — må antas å ha eksistert med tilknytning til gården Gnetaröd på et tidspunkt før deres død 27. februar 1711.

Hvem bodde egentlig på Gnetaröd?

For den videre analyse vil det være nyttig å sannsynliggjøre antall beboere på gården Gnetaröd i 1698 ut fra de opplysningene som gis i alle de omtalte kildene: Husforhørlistens registreringer med tillegg av dem som finnes bare i kirkebøkene.

Det kan knapt være tvil om at husforhørlistas to par er de samme som gjenfinnes i kirkebøkene. Alle fire har lang erfaring som faddere. Jon og Hanna har tatt på seg fadderskap fra 1692 til 1707, Pähr og Kirstin fra 1691 til 1705. De er også faddere for hverandres barn. Begge parene gjenfinnes i manntallslistene fra 1699 og 1700. Hanna dør på Gnetaröd i 1709, Pähr i 1710. De framstår som solide og bofaste. Gården er oppført som en enhet, med taksten "1/2". Av deres barn er det kun Lars Jonsson som er så gammel — åtte år — at han kunne ha vært ført opp i husforhørlisten i 1698. Selv om det er slik at den nedre aldersgrensen ofte ikke er fast,⁵⁰ velger jeg å plassere Lars som en av dem som burde ha vært med i husforhørlisten, også fordi disse to parene kan ha fått barn før kirkebøkene starter i 1690.

Av de øvrige tre parene som kirkebøkene omtaler som hjemmевærende på Gnetaröd i perioden 1690—1712 vil jeg anse Jöns og Anna som usikre. De har kun ett fadderskap, fra 1694. Det skal også åpnes en mulighet for at Jöns og Anna kan være andre navneformer av Jon og Hanna, eventuelt at det med dåpsbokens omtale av dåpsbæreren "Anna Jöns. i Knetteröd" kan menes Anna Jönsdatter eller (en annen navneform av) Hanna Jönsdatter. Det vil si at Anna (Hanna?) ikke er Jöns hustru, men datter. Dette paret *kan* dermed være identisk med husforhørlistens Jon og Hanna.⁵¹

Videre gifter Nils og Marena seg først i 1709, og kan tenkes å ha flyttet til Gnetaröd i den anledningen. Ingen andre opplysninger kan spores.

Derimot er det mer usikkert med enkemannen Nils Jepson Mörs. Han har fått to barn på Gnetaröd: Inger i 1690 og Sidsa, som dør i 1692 knapt en måned gammel. Datterens begravelse er den siste innførselen hvor Nils er nevnt. Han *kan* ha rukket å flytte eller dø (utenfor sognet?) før 1698. Sidsas mor begravnes fem dager etter fødselen. Jeg velger likevel å føye Nils Jepson med datteren Inger til lista over Gnetaröds sannsynlige beboere i 1698, fordi han åpenbart har hatt et stabilt forhold samtidig med de to sikre parene. Det tyder på at det på et tidspunkt må ha vært rom for minst tre par på Gnetaröd.

Av de tre enkeltpersonene som omtales som tilhørende Gnetaröd — Oluff Svenson, Nils Person og Peder — velger jeg å plassere en av dem på lista over sannsynlige beboere i 1698. Han får tjene som representant for den koresidente gårdsarbeiderbefolkningen som den ikke gjenfunne tjenestekvinnen Boel tilhører. Ingen av disse er registrert i noen av kirkebøkene etter sine fadderskap omkring 1691–92, og *kan* tenkes å ha flyttet fra gården. Men vi skulle kunne forutsette — som et hypotetisk resonnement — at noen flyttet *inn* også.

Seks — eventuelt sju — personer fra Gnetaröd omtales ikke i Allerums kirkebøker før ved sin begravelse. Jeg ser for meg tre mulige hovedårsaker til det: 1. De er født før kirkebøkens begynnelse i 1690 og har ikke utført noen kirkelig handling ennå, eller de har gjort unna alle sine kirkelige ritualer (egen dåp, vigsel, dåp av barn, fadderskap) før dette; 2. de har flyttet inn til sognet like før sin død; 3. de har blitt ofre for underregistrering.

Jöns Gödmarson og hans hustru Olu N. dør med to måneders mellomrom i 1704. De er oppgitt som 68 og 67 år gamle i 1698. De er for gamle til å være omtalt i manntallslistene, og siden Jöns er omtalt som "gårdmannen" er de antakelig heller ikke velstående nok til å gjelde som unntak fra den øvre aldersgrensen på 63.⁵² I husforhørlisten brukes ingen øvre aldersgrense. Derimot kan de trass sin høye alder tenkes å ha flyttet inn og overtatt etter Nils Jepson dersom han og datteren har flyttet ut etter hustruen Hannas død i 1692. Jöns Gödmarson er dessuten omtalt som "barnafødd i WästerKlappe i Wäsby sochn". Innførselen kan antyde at han oppfattes av skriveren som utensogns. Nils Jeps. får representere de seks eller sju som ikke registreres før ved sin død.

"Den gamla och Breckeliga Tiggaren" Jöns Pipare har jeg ingen problemer med å regne som omflyttende, og han er bare 57 i 1698.

Større problemer er det med de tre barna til "Jöns i Gnedared", som begravnes samme dag i 1711. Hvis de er barn av Jon (feilstavet Jöns) og Hanna er de sannsynlig født før 1690, og skulle være mer enn gamle nok til å burde figurere i husforhørlisten. Er de derimot barn av Jöns Gödmarson eller Jöns Pipare kan de ha flyttet inn på gården etter 1698. Hvis derimot deres far Jöns er en femte person må vi åpne mulighetene for at Gnetaröd på ett tidspunkt har huset fire par med barn. En siste mulighet er at de kan være søsken av Hanna Jönsdatter eller Pähr Jönsson. Det betyr ikke at de må ha hatt et stabilt forhold til Gnetaröd.

Det må ut fra dette være klart at landsbyen Gnetaröd nok har hatt flere beboere enn de to parene som husforhørlisten nevner, og gjerne også langt flere beboere.

Men vel så interessant ved dette metodiske eksperimentet er at det synes å avtegne seg en sosial lagdeling som kan få betydning for befolkningsanslag. De delene av Allerums befolkning som tydeligst står fram fra kildene er den bofaste, sjøleieende eller leieende bondebefolkningen. Mens den koresidente gårdsarbeiderbefolkningen glipper unna, og bare unntaksvis står fram fra mørket. Det samme gjelder omflyttende, militære og adelen. For Allerums del er det svært vanskelig å få grep om de øverste og de nederste sosiale lagene av befolkningen gjennom disse kildetyperne.

Reproduksjonsrate: En modell

Den største usikkerheten ved det hypotetiske antallet beboere på Gnetaröd er knyttet til barna. Verken manntallslistene eller husforhørlistene har opplysninger om barn. Det er grunn til å tro at også kirkebøkene har vesentlige underregistreringer når det gjelder de aller yngste, fordi barnetallet på Gnetaröd statistisk sett synes å være alt for lavt.

For Gnetaröd vil jeg gjøre et forsøk på å estimere et hypotetisk antall barn som de to "sikre" parene *kan* ha fått før kirkebøkene første registreringer i 1690, og som ville være gamle nok til å skulle registreres av en husforhørliste i 1698. Estimatet bygger på standard reproduksjonsrater for førindustrielle befolkninger, og egner seg til lite annet enn et grunnlag for nye arbeidshypoteser omkring kildematerialets pålitelighet, som igjen må testes på en tilfredsstillende måte.

For de to "sikre" parene — Jon og Hanna, Pähr og Kirstin — finnes registrert alder fra husforhørlisten. For to av dem er det også oppgitt en divergerende alder ved død (se ovenfor). Jeg velger å bruke husforhørlistens aldersopplysninger, fordi alder på alle fire i dette tilfellet tas fra den samme kilden.

Tar vi utgangspunkt i en gjennomsnittlig giftealder på 25,5 år for kvinner og 29 år for menn, skulle paret Pähr og Kirstin hypotetisk kunnet gifte seg i 1684, som er middelåret for deres gjennomsnittlige giftermålsalder.⁵³ Fram til kirkebøkene begynner sin registrering kan de gjennomsnittlig ha fått 6 barn.⁵⁴ Forutsatt at 56% av disse barna er i live ved fylte 10 år, vil Pähr og Kirstin kunne ha 3,36 hypotetiske barn i live i 1698.⁵⁵ Av dem vil det kunne være 1,6 barn som er gamle nok til å skulle bli registrert i en husforhørliste i 1698. Dette tallet må anses for å være minimumstall.

Jon og Hanna vil kunne gifte seg i 1687, det året de begge tilfredsstiller den betingelsen som gjennomsnittsgiftealder på 29 og 25 år representerer. De har tre år til å føde barn som skal være minst åtte år i 1698. Med de samme utregninger blir deres hypotetiske barnetall 1,7 barn, hvorav 0,95 overlevende.

Konklusjon: Hypotetisk antall beboere på Gnetaröd

Disse personene kan ha bodd på Gnetaröd i 1698:

Jon Mortensson, med sin	1
hustru Hanna Jönsdotter,	2
sønnen Lars, og	3
ett hypotetisk barn	4
Pähr Jönsson, med sin	5
hustru Kirtin Nilsdotter	6
og 2 hypotetiske barn	8
enkemannen Nils Jepsen Mörs med	9
datter Inger	10
Peder	11

Det hypotetiske antall beboere på gården Gnetaröd i 1698 blir etter denne metoden 11. De personene som inngår i beregningene av dette tallet er identifisert med ulik begrunnelsesstatus. Fire av dem bekreftes av flere kilder, og synes sikre. Fire finnes det bare opplysninger om i kirkebøkene. Tre barn er føyd til som resultat av modellberegninger.

Dette resultatet avviker vesentlig fra husforhørlistens 5, men står ikke i motsetning til kirkebøkernes opplysninger om at det døde 10 på Gnetaröd i løpet av krisen i 1710—11.

Det synes fortsatt berettiget å konkludere med at husforhørlista i Allerum ikke alene gir grunnlag for pålitelige befolkningsanslag.

Prøving på sognenivå

Husforhørliste og kirkebøker, en sammenligning

Resonnementer etter disse linjene kan føres også på sognenivå. Et estimat over Allerums befolkning i 1698 etter kirkebøkernes opplysninger er 1.259 personer.⁵⁶ Det skiller seg meget fra beregningene etter husforhørlisten som ga ca. 780 personer. 1.259 personer må også sees på som et minimumstall, fordi underregistrering må forutsettes.

Er det mulig å forklare de divergerende befolkningsanslagene? Etter mitt skjønn ikke, uten at man tar utgangspunkt i at kildene er utilstrekkelige.

En kontroll med kirkebøkernes egne tall for mortalitet og natalitet gir så lave rater som henholdsvis 14,9 og 21,7 promille dersom det forutsettes en befolkning på 1.259. Det er tall som vi må inn i det 20. århundre for å finne maken til, og som uten videre må karakteriseres som uakseptable for denne perioden.⁵⁷

Kildene motsier hverandre på flere områder.

En beregning av folketall basert på husforhørlisten gir et anslag som ikke står i strid med kirkebøkernes tall for normalmortalitet og -natalitet. Derimot er det ikke samsvar mellom husforhørlistens oversikt over beboere på hver en-

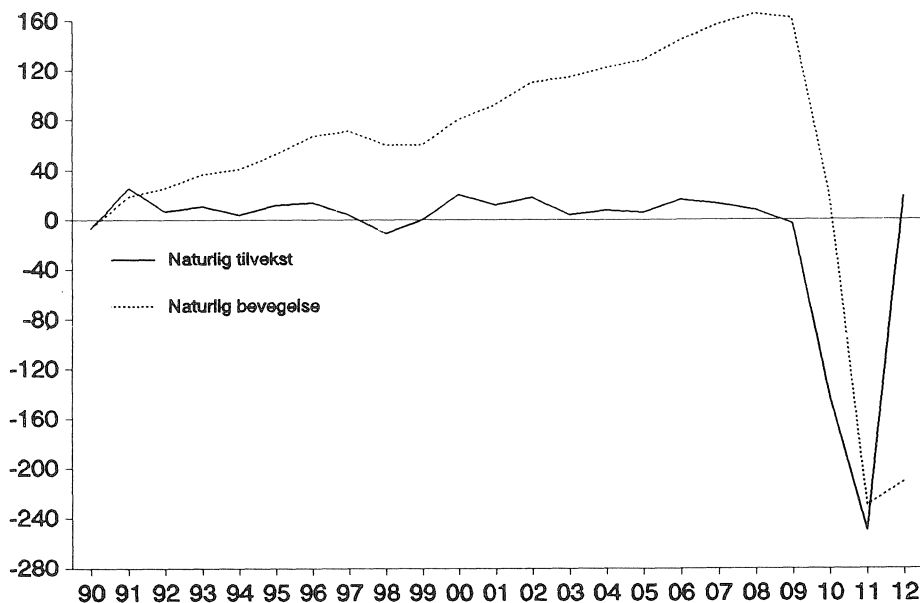
kelt gård og kirkebøkens opplysninger om mortalitet på de samme gårdene under den store krisen. På enkelte gårder dør det så mange fler enn det oppgitte antall beboere 12 år før at det i seg selv gir god grunn til å tvile på kilde-materialets pålitelighet.

På den annen side kan et folketall beregnet etter kirkebøkene støtte opp under kirkebøkens egne oversikter over døde under krisen. Men normalmortaliteten og —nataliteten etter kirkebøkene blir da som nevnt alt for lav. Hver for seg eller i noen sammenhenger ser altså kildene troverdige ut, men ulike kontrollteknikker avslører uregelmessigheter som ikke lar seg forklare uten å måtte trekke kildenes fullstendighet i tvil.

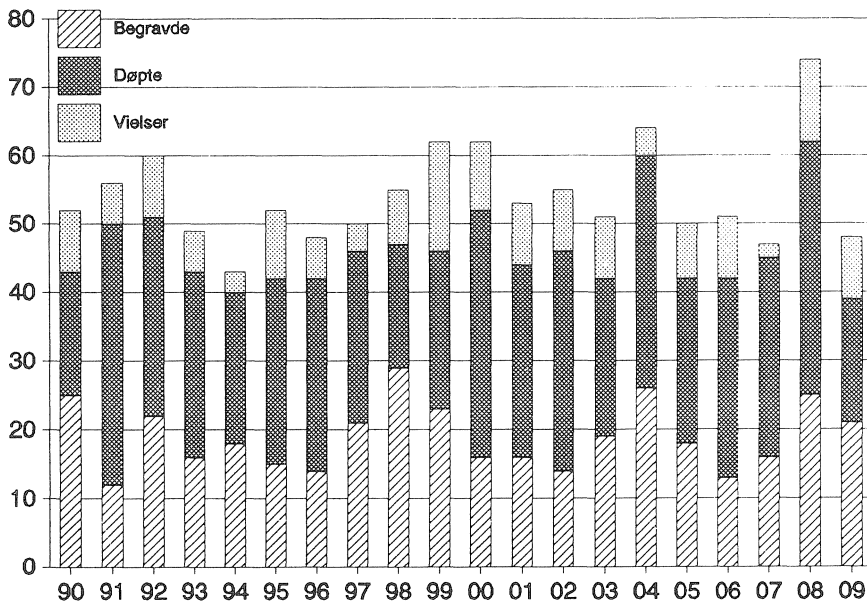
Folketallets bevegelser

Folketallets bevegelser i Allerum 1690—1709 kan etter kirkebøkens oppgaver over døpte og begravde beskrives som jevnt stigende, uten store variasjoner i tilvekst eller frafall. Med utgangspunkt i et nullpunkt i 1690 er kirkebøkens dåps- og begravellesopptegnelser i kirkebøkene kumulert til en kurve som viser den *naturlige befolkningsveksten*, det vil si uten migrasjon (*figur 1*).

Figur 1. Naturlig befolkningsbevegelse
Allerum 1690—1712

Figur 2. Kirkelige handlinger
Allerum 1690—1709

Kilde: Allerums kirkebøker 1698—1709, Landsarkivet i Lund

En test som ikke underbygger antakelsen om en økende befolkning er en oversikt over antallet døpte, begravde og vigde i den samme perioden. Man skulle forvente en sammenheng mellom folketall og kirkelige handlinger dersom kirkebøkene var nøyaktig nok ført. Oppstillingen av kirkelige handlinger i figur 2 viser snarere en synkende enn en stigende tendens i årene før krisen.⁵⁸ Underregistrering av fødsler kan ikke være en forklaring. En tilføyelse av mulige underregistrerte fødsler i figur 1 ville føre til en enda brattere kurve og en enda skjevare fordeling.

Underregistrering av både fødsler og spebarns begravelser vil være en tilstrekkelig forklaring.

Konklusjon

Konklusjonen på denne drøftingen må bli at kildematerialet til Allerums befolkningshistorie 1690—1712 ikke er godt nok til å kunne tillate beregninger av befolkningens størrelse eller bevegelse med noen større nøyaktighet. Mini-

mums- og maksimumsestimatene på henholdsvis 780 og 1.259 personer i 1698 uttømmer ikke mulighetene. For det laveste tallet må det forutsettes betydelige feilmarginer, og det høyeste er i alle tilfelle et minimumstall. Fortsatt hypotesedannelse og analyse vil måtte forutsette en avklaring av personaggregatenes representativitet for målgruppene, når det gjelder problemstillinger som forutsetter gode beregninger av hele befolkningen.

Det som først og fremst skiller denne Allerum-studien fra andre studier av svensk befolkningshistorie som jeg har referert til, er at den tar utgangspunkt i en katastrofeartet krisedødelighet. Det er i hovedsak aggregatene av de begravde under kriseårene 1710–11 som har gjort det mulig å komme på sporet av ufullstendighet ved alle kildetyper. Den demografiske krisen akkumulerer på sett og vis unøyaktighetene i materialet, og setter hele registreringssystemet under stress. Det vil også være rimelig å anta at krisen i Skåne aksellererte underregistreringer, som vi kan se blant annet i Trøgstad i 1654.⁵⁹ Utilstrekkeligheten i dataene for Allerum viser seg først og fremst ved at det forekommer en mengde døde personer, som det ikke finnes andre registreringer for. I en normal situasjon kunne slike mørketall gå inn under et rimelig slingringsmonn, men under denne krisen blir antallet uregistrerte døde så stort at det ikke lenger kan oversees.

Studiet av Allerum-materialet innebærer etter mitt syn at Heckschers konklusjon når det gjelder bruken av manntallslistene til befolkningsberegninger også må gjelde for kirkebøker og husforhørlistene: De er dårligere kilder for folketallsanalyser enn det hittil har vært regnet med.

Det kan vise seg nyttig å gå videre med skånsk og svensk materiale, og se nærmere på studier som tidligere er gjort, også omkring befolkningshistorie fra "det egentlige Sverige" for denne perioden, med utgangspunkt i de erfaringene som studiet av Allerums kildemateriale har gitt.

Denne analysen har vist at det kan være nyttig å ta utgangspunkt i ekstreme endringer i befolkningsstrukturen ved kontroller av demografiske kilders representativitet.

Noter

1. Kirkebøker 1690—1712, husforhørliste 1698, manntallslistor 1699—1700, jordebok 1712; Landsarkivet i Lund. Manntallslistor 1709—11, jordebøker 1709—11; Riksarkivet i Stockholm.
2. Se f.eks. Dupâquier 1979. Begge kriseårene i Allerum overstiger Dupâquiers kriterium for "katastrofe" med god margin.
3. Moseng 1990: 57, 79.
4. Thestrup 1972: 2f.
5. Ibid: 3.
6. Ibid: 26.
7. Lext 1957 og 1984.
8. Personlig samtale med Sune Åkerman 1989.
9. Lext 1957: 8; Åkerman 1978 a: 70f, 111f.
10. Åkerman 1978 a: 112.
11. Åkerman bedømmer husforhørlistene slik: "Denna kontroll av materialets inre konsistens har gett ett ganska tillfredsställande resultat. Man frestas t.o.m. beteckna det som förvånansvärt gott". Ibid: 80.
12. En liste for hvert år var opprinnelig vanligst. Se Lext 1957: 10.
13. Opplysninger fra Landsarkivet i Lund.
14. Overskriften ser slik ut i transkripsjon:

Alrom Församblings Ledemoters
Ålder och Försofring i Catechismi Lära
ingifwen widh Högwyrdige Hr. Biskopens Doctoris
Mathiæ Steuchi Visitation dee samme städes
Anno 1698 — d:29. Juny —
15. Det er derfor vanskelig å se at husforhørlisten skulle ha noen kontrollfunksjon eller annen forbindelse med fiskale registre. Underregistreringer med årsak i skattemessige unndragelser burde i så fall være mindre vanlig. Se Lext 1984: 185.
16. Kyrkolagen av 1696 definerer husforhørlisten som topografisk oppstilt. Se Lext 1957: 8. Allerums liste er ordnet etter roter, byer og gatehus.
17. Åkerman 1978 a: 75f, 79.
18. I noen svenske sogn ble de ikke-bofaste notert på et bilag til husforhørlista, med overskriften "Socknens slut" eller "På socknen skrivna". Dette problemet blir ikke tatt hånd om av sentrale myndigheter før 1894. Lext 1984: 186f.
19. Se Hollingsworth & Hollingsworth 1971: 135. *Whipple's Index* måler forekomst av tall som ender på 5 eller 0 i prosent av totalt antall tall. Av alle aldersnotasjoner mellom 22 og 63 år måles forholdet mellom antall aldersangivelser som ender på 5 og 0 og 1/5 av totalt antall aldersangivelser. Et Whipple-tall på 200 vil slik vise dobbelt så mange avrundinger som det statistisk skulle forekomme i tallrekker med tilfeldig og stort nok utvalg.
20. Noe tilsvarende kjenner vi for eksempel fra Norge under pesten i Trøgstad i 1654. I kirkeboken er de døde samvittighetsfullt notert med navn og dato i årene før pesten. I peståret blir notasjonene redusert til kun antall døde. Kirkebøker for Trøgstad bind 1, Statsarkivet i Oslo.
21. Om Whipple's Index, se ovenfor, note 19.
22. Åkerman 1978 a: 81f.
23. Friberg 1956: 6; Lext 1968:45.
24. Johansen 1975: 50; Lext 1968.
25. Tilsvarende eksempler på aldersfordelinger med få menn i alderskohortene 20—39, kjennes fra Norge. Se Aarsæther 1981: 421ff.
26. Se Lext 1984: 85ff.

27. Heckscher 1933: 372ff; Heckscher 1936: 381ff; Hannerberg 1941: 89ff. Friberg 1953: 229ff; Friberg 1956; Kellgren 1942: 7ff.
28. "... och värdet av detta slags befolkningsuppgifter kan därför ej sättas högt." Heckscher 1923: 231.
29. Heckscher 1933: 374ff.
30. Kellgren 1942: 22.
31. Åkerman 1978 a: 80 n.19.
32. Kellgren 1942: 61f; Heckscher 1933: 374f. Kellgren benytter seg av kirkebøkenes opplysninger i mangel av husforhørlistor.
33. Historisk statistik för Sverige 1969: 14f, 26f.
34. Friberg 1953: 231.
35. Schofield 1979: 54f.
36. Hannerberg 1941: 96ff.
37. Ibid: 97f. Han framholder at han ikke selv har funnet noen fast aldersgrense for innførsler, og viser til en seks år gammel jente som i 1723 fikk god karakter for sin husforhørlesning.
38. Åkerman 1978 a: 81. Åkerman bestemmer her folkemengden i Möklinta i 1660 til 1.124 personer, og gjør ikke forsøk på å vurdere om beregningen *faktisk* representerer hele befolkningen, eller eventuelt arten av underregistrering. Jfr. drøftingen av aldersfordelinger i husforhørlistene ovenfor.
39. Hannerberg 1941: 89ff. Metoden går ut på ved hjelp av antall manntallsskrevne (M) og antal fødte (F) å beregne folkemengden (Fm). Forutsetningen er at man kan beregne den sannsynlige størrelsen av "manntallsskrivningsprosenten" (dvs. manntallsskrevne i forhold til det egentlige folketall — mp) og nativitet (fødte pr. tusen — n). Formelen blir da $mp \cdot mf = 100n$ der mf ("manntallsfødselstallet") angir F i promille av M. Hannerberg innrømmer selv at hans metode i stor grad bygger på gjetninger. Det kan således uansett ikke være snakk om å *beregne* folketallet på noen holdbar måte ut fra denne kildetypen, hvor rimelige tallene enn kan se ut.
40. Friberg 1953: 231.
41. Tallet tilsvarende en fordobling av folketallet på omkring 17 år. Det kan være grunn til å minne om Malthus beregninger av en mulig maksimal fordobling av en befolkning på 25 år, forutsatt *ubegrenset tilgang* på mat. Det sier noe om troverdigheten til manntallslistene som grunnlag for beregning av folketallet. Se Heckscher 1933: 374.
42. Friberg 1953: 230—232. Denne type ekstrapolering må sies å være tilstrekkelig presis for formålet.
43. Friberg 1956: 2.
44. Den fulle tittelen på listen lyder: *Specification Uppå den Ungdommen i Alrum Sochn Huru wyda dhe ähro informerade i Sina Christendoms stycken*. Det er usikkert om termen "ungdommar" refererer til unge eller ugifte. Den eldste av "ungdommar" er 49 år.
45. Coale & Demeney 1966: "Model North", "Female", "Expectation of life at birth" = 30,0(f), "Growth rate" = 0.
46. Tallene er beregnet gjennom følgende formel: $x = y + z$, hvor: x = modellert totalt antall personer, y = modellert antall personer < 10 (23% av x) og z = personer med alder > 8 (= 605, 77% av x). Utgangspunktet er antall personer forekommende i husforhørlista, til sammen 605 med alder over 8 år.
47. Historisk statistik för Sverige 1969 viser en mortalitetsrate på 27,4 promille for perioden 1751—60 for Sverige. I Närke 1721—25 er raten 24,0 promille. Hannerberg 1941: 93. For Österlen 1684—1710 er den 26,3 promille. Hanssen 1977: 67.
48. Gjennomsnittlig antall fødte i Allerum 1690—1709 er 27,3. Natalitetsrate for Sverige: 34,8. For Närke: 37,0. For Österlen: 38,8. Historisk statistik för Sverige 1969; Hannerberg 1941: 93; Hanssen 1977: 67.
49. *Produktmomentkorrelasjonskoeffisienten* (r_{xy}) er av de vanligste målene for samva-

riasjon mellom to variabler på det mest avanserte målenivået: forholdstallsnivå (dvs. med verdier på en skala med et absolutt nullpunkt, og hvor det er mulig å måle avstanden mellom verdiene). Uttrykket varierer innenfor en skala fra -1 til $+1$, og jeg har i dette tilfellet beregnet r_{xy} til ca. $0,05$. Uttrykket er beregnet fra Tabell 4, ut fra antall personer registrert i *husforhørlisten* 1698 (variabel x) (kolonne 1), og prosent-satsen for relativ mortalitet på hvert enkelt bosted (variabel y) (kolonne 6). Se Helle-vik 1980: 150ff, 223ff; Schiller & Odén 1970: 136ff.

50. Se f. eks. Hannerberg 1941: 97.
51. Det er såvidt jeg kan se ingen eksempler fra kirkebøkene på at *Jöns* er regnet som samme navn som *Jon* (med sideformene *Joen* og *Johan*). Heller ikke at *Hanna* regnes som samme navneform som *Anna* (*Ane*, *Anne*).
52. 63 år som øvre aldersgrense er i.flg. beslutning i Riksdagen 1652. Se bl.a. Lext 1968: 45.
53. Åkerman 1978b: 40. Undersøkelsen gjelder Möklinta 1650—1680. Undersøkelsesområdet ligger langt fra Skåne, men tallene må regnes som tilstrekkelig presise for dette formålet.
54. Utgangspunktet for regnestykket er et proto-genetisk intervall på 15 måneder, og intergenetiske intervaller på 30 måneder. Fødselsintervallene ligger omkring 30 måneder i ulike deler av Vest-Europa i tidlig ny tid. Jeg regner det ikke som sannsynlig at intervallene er mindre som et resultat av bruk av ammer i Gnetaröd. Se Benedictow 1985 a: 32ff. For perioden 1826—1832 har Lithell for to sogn i Österbotten og Jämtland i Sverige funnet intergenetiske intervaller på mellom 18,0 og 36,9 måneder. De laveste verdiene stammer fra områder med høy barnedødelighet og høye fødselsrater. De høyeste verdiene fra områder med tilsvarende lave rater, men med stor andel av amming. Lithell 1981: 182—194.
55. Coale & Demeney 1966: 224: Life Table, North, Female, Mortality Level 5.
56. Tallet framkommer gjennom følgende regnestykke:
Registrerte personer 1690—1712 (fratrasket døde)	1 047
+ Døde under epidemien 1710—11	+ 439
	= 1 486
– Normaldødelighet 1710—11	– 38
– Fødte 1710—12	– 86
Befolkning 1709	= 1 362
+ Døde 1699—1709	+ 206
– Fødte 1699—1709	– 309
Befolkning 1698	= 1 259
- Tallet omfatter ikke personer som ikke kan festes til et stedsnavn, eller personer som sikkert har flyttet ut av sognet. Kilder: Spesieltilpasset familierekonstruksjon basert på: Allerums kirkebøker 1690—1712, manntallslistene for Allerum 1699 og 1700, husforhørliste for Allerum 1698, Landsarkivet i Lund; Topografiska Corpsens karta öfver Sverige 1861.
57. Se f.eks. Historisk statistik för Sverige 1969: 97. Her er mortalitet og natalitet beregnet for hele Sverige som 14,67 og 21,59 promille i 1915.
58. Om bruk av denne metoden til studier av folketallsbevegelser, se Hollingsworth & Hollingsworth 1971: 139f. Det framholdes at antallet kirkelige handlinger er egnet til å synliggjøre svingninger i folketallet.
59. Se note 20.
60. Loven som regulerte kirkebokskriving i hele Sverige ble offentliggjort i 1688. I 1749 ble den offisielle svenske befolkningsstatistikken *Statistiska Tabellverket* innført. Se f.eks. Lext 1984.
61. De "ideelle notasjonene" er en samlet framstilling av alle kjente identifikasjonsmerker som det er mulig å finne i svensk kirkebokmateriale fra denne tiden, og er kompilert etter Lext 1984: 123—172 og Lext 1957: 6ff. Lext legger vekt på at formularene i

- svenske kirkebøker ikke har noen enhetlig karakter, fordi forskriftene i *Kyrkolagen* av 1686 var meget kortfattede. Hans samling av de ideelle notasjonstypene bygger på omfattende sammenlignende studier av kirkebøker, og viser de notasjonstypene som kan forekomme til forskjellig tid og sted. Kommentarene i parentes i venstre kolonne er Lexts egne.
62. Dåpsdag er uten unntak den nærmeste søndag etter fødselsdagen i de årene hvor jag har hatt muligheter for kontroll.
  63. Begravelsesdag er uten unntak den nærmeste søndag etter dødsdagen i de årene hvor jeg har hatt muligheter for kontroll.
  64. Se drøfting av nøyaktigheten til aldersnotasjonene ovenfor.
  65. De seks første innførslene i Allerums begravelsebok for 1690 ligger nær opp til det som bl.a. Gaunt karakteriserer som *personalier*. Det vil si kortfattede nekrologer som omfatter levnetsløp, giftermål, flyttinger og korte karakteristikker ("leffwade christeligen"). At de forsvinner raskt kan skyldes at skriveren ikke lenger tar seg tid til dette arbeidet. Gaunt 1976: 39.
  66. Det finnes 605 personer i Allerums husforhørliste 1698, med alder 8+. 2 personer uten aldersnotasjon er utelatt. 5 barn med alder 8–9 år er utelatt til fordel for en modellert andel på 23% <10 år. Utgangspunktet er altså 598 personer med alder 10+. Tallene i venstre kolonne for personer <10 år og sum er beregnet gjennom følgende formel: $x = y + z$, hvor: x = modellert totalt antall personer, y = modellert antall personer <10 (23% av x), z = personer med alder 10+ (= 598, 77% av x). (Alle tall gjelder personer forekommende i katekismelisten fra 1698.) Modell fra Coale & Demeney 1966: North, Female, Expectation of life at birth = 30,0 (f), Growth rate = 0.

Litteratur

- Ole Jørgen Benedictow, "The Milky Way in History: Breast Feeding, Antagonism between the Sexes and Infant Mortality in Medieval Norway", *Scandinavian Journal of History* 10:1 (1985), ss 19—53.
- Ansley Coale & Paul Demeney, *Regional Model Life Tables and Stable Populations*, Princeton 1966.
- Jacques Dupâquier, "L'analyse statistique des crises de mortalité" i Hubert Charbonneau & André Larose, *The Great Mortalities: Methodological Studies of Demographic Crises in the Past*, Liège 1979.
- Nils Friberg, "Om mantalsskrivningen i Grangärde 1650—1750", *Ymer* 76:1—4 (1956), ss 1—24.
- Nils Friberg, "Dalarnas befolkning på 1600-talet", *Geografiska Annaler* 3—4 (1953).
- David Gaunt, "Familj, hushåll och arbetsintensitet", *Scandia* 42:1 (1976), ss 32—59.
- Davis Hannerberg, "Närkes landsbygd 1600—1820", *Närke Studier över landskapets natur och odling* III (1941).
- Börje Hanssen, *Österlen*, Stockholm 1977.
- Eli F. Heckscher, "Den ekonomiska innebörden av 1500- och 1600-talens svanska stadsgrundningar", *Historisk tidskrift* (1923).
- Eli F. Heckscher, "En mätare på svenska folkets välbefinningsutveckling", *Historisk tidskrift* 53 (1933) ss. 365—402.
- Eli F. Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa* 1:2, Stockholm 1936.
- Ottar Hellevik, *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* 4. utg., Oslo 1980.
- Historisk statistik för Sverige*, Del 1: Befolkning 1720—1967, 2. oppl., Stockholm 1969.
- Mary F. & T.H. Hollingsworth, "Plague Mortality Rates by Age and Sex in the Parish of St. Botolph's without Bishopsgate", *Population Studies* 25:1 (1971), ss 131—146.
- Hans Chr. Johansen, *Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundre*, Odense 1975.
- Gunnar Kellgren, *Gotland 1690—1720*, Södertälje 1942.
- Gösta Lext, "Våra svenska kyrkoarkiv", *Meddelanden från kyrkohistoriska arkivet i Lund* 12 (1957).
- Gösta Lext, "Mantalsskrivningen i Sverige före 1860", *Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet* 13 (1968).
- Gösta Lext, "Studier i svensk kyrkobokföring 1600—1946", *Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet* 54 (1984).
- Ulla-Britt Lithell, "Breast-Feeding Habits and their Relation to Infant Mortality and marital Fertility", *Journal of Family History* 6:2 (1981), ss 182—194.
- Ole G. Moseng, *Nordens siste pestepidemi: En punktstudie av Allerum 1710—11*, hovedopgave i historie, Universitetet i Oslo 1990.
- Bernt Schiller & Birgitta Odén, *Statistik för historiker*, Stockholm 1970.
- Roger Schofield, "Microdemography and Epidemic Mortality: Two Case-Studies" i Jan Sundin & Erik Söderlund (eds.), *Time, Space and Man, Essays on Microdemography*, Stockholm 1979.
- Paul Thestrup, "Methodological Problems of a Family Reconstitution Study in a Danish rural Parish before 1800", *The Scandinavian Economic History Review* XX:1 (1972), ss 1—26.
- Topografiska Corpsens karta öfver Sverige 1861*.
- Sune Åkerman, "En befolkning före den demografiska revolutionen", *Karolinska Förbundets Årsbok 1977* (1978a), ss 66—113.
- Sune Åkerman, "A Demographic Study of a Pre-Transitional Society", i Åkerman, Johansen & Gaunt (eds.), *Chance and Change*, Odense 1978b.
- Ragnhild Aarsæther, "Bosettingsutviklinga i Salten fjerding fra høymiddelalderen til ca. 1660" i Lars Ivar Hansen (red.), *Seinmiddelalderen i norske bygger*, Oslo 1981.

Utrykte kilder

Kirkebøker 1690—1712, husforhørliste 1698, manntallslistor 1699—1700, jordebok 1712; Landsarkivet i Lund. Manntallslistor 1709—11, jordebøker 1709—11; Riksarkivet i Stockholm.
Kirkebøker for Trøgstad, bind 1, Statsarkivet i Oslo.